УДК 340 : 004
DOI https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.76.1.5

ЗМІСТ ТА ЗНАЧЕННЯ ПРОФЕСІЇ ІТ-ЮРИСТА

Мазур Я.В.,
здобувач освіти СО „Бакалавр", юридичний факультет
Донецький національний університет імені Василя Стуса
mazur.iaroslav@donnu.edu.ua

Міхайліна Т.В.,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри теорії, історії держави
і права та філософії права
Донецький національний університет імені Василя Стуса
mihaylina@donnu.edu.ua

Мазур Я.В., Міхайліна Т.В. Зміст та значення професії ІТ-юриста.

Метою статті є дослідження сутності роботи ІТ-юристів, визначення напрямів їхньої діяльності, а також розкриття основних навичок, якими повинен бути наділений такий фахівець.

Розглядаючи тенденцію цифровізації суспільства та розвитку на основі цього ІТ-компаній, потрібно говорити про утворення серед правників нового напряму роботи – ІТ-юриспруденції як наукової та практичної сфери діяльності інтердисциплінарного характеру.

Акцентується увага на тому, що ІТ-юрист є не вузькоспеціалізованим фахівцем, а має поєднувати знання та навички абсолютно різного спрямування. Так, зважаючи на екстериторіальність інформаційного простору, ІТ-юрист має досконало володіти методологією правової компаративістики, знати щонайменше національне законодавство, основи законодавства держав, з якими через інформаційну комунікацію пов'язана його діяльність, та міжнародне право у відповідній сфері. Тобто при укладанні документів (угода користувачів, політика конфіденційності, контракт із іноземною компанією тощо) ІТ-юрист повинен враховувати законодавство тієї країни, з якою його клієнт буде співпрацювати.

Констатовано, що, крім власне ІТ-права, ІТ-юрист повинен мати широкі знання з різних галузей та інститутів права. Вони охоплюють щонайменше цивільне право, право інтелектуальної власності, контрактне, сімейне, спадкове право тощо.

До інших обов'язкових компетентностей ІТ-юриста можна віднести управління ризиками, пов'язаними із використанням цифрових технологій. Це, зокрема, впровадження нових систем захисту від кібератак; нововведення у захисті від порушень авторських прав та захисті персональних даних тощо. Крім того, сфера спеціальних знань ІТ-юриста може бути розширена за рахунок основ програмування, архітектури комп'ютерної техніки, іноземних мов.

Можна зробити висновок, що таке ускладнення базових вимог до hard- та soft-skills ІТ-юриста потребує комплексного підходу, що вимагає створення в університетах окремої спеціалізації відповідного спрямування, а також поглиблення у здобувачів освіти знань та практичних навичок за рахунок розвитку юридичних клінік та лабораторій ІТ-права у колаборації з фахівцями технічних спеціальностей.

Ключові слова: інформатизація, інформаційне суспільство, digital-суспільство, ІТ-юриспруденція, ІТ-юрист, ІТ-право, цифрова держава, інформаційні права людини, електронне судочинство, штучний інтелект.

Mazur Y.V., Mikhailina T.V. The content and meaning of the IT lawyer profession.

The purpose of the article is to study the essence of the work of IT-lawyers, determine the directions of their activities, as well as reveal the main skills that such a specialist should be endowed with.

Considering the trend of digitalization of society and the development of IT-companies based on this, we need to talk about the formation of a new direction of work IT Law as a scientific and practical field of interdisciplinary activity.

Attention is focused on the fact that an IT-lawyer is not a highly specialized, but must combine knowledge and skills in completely different areas. Thus, taking into account the extraterritoriality of the information space, an IT-lawyer should have a perfect command of the methodology of legal comparativistics, know at least the national legislation, the basics of the legislation of the states with which his activities are connected through information communication, and international law in the relevant field. In other words, when entering into documents (user agreement, privacy policy, contract with a foreign company, etc.), an IT-lawyer must take into account the legislation of the country with which his client will cooperate.

It is stated that, in addition to the actual IT Law, an IT-lawyer should have extensive knowledge of various branches and institutions of law. They cover at least Civil Law, Intellectual Property Law, Contract Law, Family Law, Inheritance Law, and so on.

Other mandatory competencies of an IT-lawyer include managing risks associated with the use of digital technologies. This includes, in particular, the introduction of new systems of protection against cyber attacks; innovations in protection against copyright violations and personal data protection, and so on. In addition, the scope of special knowledge of an IT-lawyer can be expanded through the basics of programming, computer technology architecture, and foreign languages.

It can be concluded that such a complication of the basic requirements for hard- and soft-skills of an IT-lawyer requires a comprehensive approach, which includes the creation of a separate specialization of the corresponding direction in universities, as well as the deepening of knowledge and practical skills among students through the development of legal clinics and laboratories of IT Law in collaboration with specialists in technical sciences.

Keywords: informatization, information society, digital society, IT Law, IT-lawyer, digital state, information human rights, electronic legal proceedings, artificial intelligence.

Постановка проблеми. Інформаційні технології вже давно стали пріоритетним напрямом діяльності людини. За останні п'ять-десять років на життя кожного з нас так чи інакше вплинула цифровізація. Цьому посприяло багато чинників: зручність ІТ-технологій, активна діджиталізація суспільства, пандемія коронавірусної хвороби, воєнний стан тощо. Також доволі вагомим фактором впливу є впровадження політики цифрової держави, яка мінімізує взаємодію з посадовцями та робить процес надання послуг автоматизованим. Це, як наслідок, повинно зменшити рівень корупції та бюрократизму.

Такі пертрубації безпосередньо торкнулися й української юриспруденції. Сьогодні для оптимізації роботи в сфері права втілюються декілька концептуально нових напрямів: електронне судочинство, електронна документація, онлайн-реєстрація, Інтернет-платформи, штучний інтелект.

Все вищеперераховане, як і будь-який додаток, є продуктом діяльності людини. Проте, перш ніж потрапити у наші гаджети, вони проходять довгий шлях, який також включає в себе оформлення документації, відповідно до всіх вимог законодавства. Це завдання покладено безпосередньо на ІТ-юристів, сфера діяльності яких є новою та в певній мірі не дослідженою.

Стан опрацювання проблеми. ІТ-право за своєю суттю є доволі новим явищем, тому сьогодні в українському науковому колі немає ґрунтовних досліджень у даній сфері. Виключенням із правила є поодинокі праці таких науковців, як: Є. Харитонова, О. Яворська, Т. Бачинський, Р. Стефанчук. Дещо інша ситуація склалась у іноземних правничих школах, де протягом багатьох років провадять дослідження, які висвітлюють вплив інформаційних технологій на право [1; 2; 3; 4]. Незважаючи на це, даною доктриною не висвітлено абсолютно ніяких тверджень, щодо того, якими саме навичками повинен володіти та які функції повинен виконувати юрист у ІТ-сфері. Тому, проводячи таке дослідження, варто звертатись, перш за все, до досвіду юристів-практиків, які безпосередньо задіяні у даній сфері.

Метою статті є дослідження сутності роботи ІТ-юристів, визначення напрямів їхньої діяльності, а також розкриття основних навичок, якими повинен бути наділений такий фахівець.

Виклад основного матеріалу. Загальновідомо, що інформаційні технології вже давно стали частиною нашого життя, а кількість користувачів Інтернет-мережі зростає з кожним днем. Для наочності можна навести кілька статистичних фактів із сайту Internet World Stats, який публікує дані про кількість користувачів Інтернету, їх розподіл по регіонах та країнах. Так, здійснюючи дослідження в 53 європейських країнах, було виявлено, що кількість Інтернет-користувачів становить близько 745 млн, при населенні близько 842 млн, що у відсотковому співвідношенні близько 85,5%. Якщо брати дані дослідження у розрізі кожної країни, то результати мають приблизно такий вигляд: Ав-

стрія – 87,1%, Бельгія – 90,4%, Болгарія – 67,9%, Данія – 97,7%, Естонія – 96,1%, Німеччина – 94%, Латвія – 89,8%, Литва – 97,8%, Польща – 91,5%, Словенія – 80%. В Україні даний показник на 2022 рік становить 94,5%, що, як наслідок, надає чудове підґрунтя для створення та розвитку різного роду IT-компаній [5].

Згідно даних, які надає Міністерство цифрової трансформації, станом на 2022 рік в Україні працюють 2234 IT-компанії. З них 533 сервісні та 1701 продуктова [6]. Важливо розуміти, що IT-компанія – це, в першу чергу, юридична особа, яка виконує широкий спектр завдань, пов'язаних із розробкою програм.

Сьогодні всі процеси, які виникають при створенні і використанні інформаційних технологій, вимагають юридичного супроводу. Так, наприклад, при розробці нового додатку потрібно враховувати тонкощі законодавства країни де він буде доступний. Для цього потрібно перевірити, чи дотримано у програмі законів щодо захисту даних, авторських прав, прав споживачів тощо.

Тому, апелюючи всіма вищезазначеними фактами, можна стверджувати, що потреба у юристах, які б мали спрямування виключно на сферу IT, є доволі високою. Проте сьогодні існує проблема підбору якісних кадрів, яка полягає у специфіці такої професії та виключно особистих професійних якостях.

В цілому IT-юриста можна охарактеризувати, як фахівця, котрий має професійно-правові знання у сфері законодавства, пов'язаного із інформаційними технологіями. Проте, на відміну від традиційного розуміння поняття правника, сфера діяльності юриста в IT-сфері має деякі відмінності.

Однією з основних компетентностей IT-юриста є знання національного законодавства та міжнародного права у сфері інформаційних технологій. Це зумовлено екстериторіальністю нормативно-правових актів. Тобто при укладанні документів (угода користувачів, політика конфіденційності, контракт із іноземною компанією тощо) IT-юрист повинен враховувати законодавство тієї країни, з якою його клієнт буде співпрацювати.

Варто зауважити, що сьогодні серед науковців триває дискусія, щодо утворення нової доктрини – IT-права.

Так, Є. Харитонов та О. Харитонова вважають, що IT-право потрібно розглядати як концепт, структуру якого складають:

– загальні положення цивільного законодавства, що стосуються сфери використання інформаційних технологій. Це, зокрема: положення про аналогію закону та аналогію права; підстави виникнення цивільних прав та обов'язків у сфері IT-відносин; засади цивільного законодавства; положення про об'єкти цивільних прав, зокрема, про інформацію як такий об'єкт; строки та терміни; представництво тощо);

– положення цивільного законодавства, що стосуються суб'єктного складу IT-відносин: створення та припинення юридичних осіб; визначення видів юридичних осіб і форм товариств, які можуть створюватися для забезпечення діяльності в IT-сфері; норми, що опосередковують внутрішньокорпоративні відносини; захист прав корпорацій;

– положення цивільного законодавства, що стосуються прав інтелектуальної власності. До них потрібно відносити: визначення інформації та об'єктів прав інтелектуальної власності; оформлення і захист авторських прав та торгової марки в Інтернеті; правовий захист веб-сторінок і контенту; ліцензійні угоди; правове обслуговування програмного забезпечення; захист інформації та прав інтелектуальної власності;

– положення цивільного законодавства, що стосуються недоговірних відносин у сфері IT (зокрема, про: оголошення винагороди, конкурсу щодо продуктів IT; діяльність у сфері IT-відносин в інтересах іншої особи без її доручення; відшкодування шкоди, завданої у сфері IT-відносин; повернення безпідставно отриманого (збереженого) майна у сфері IT-відносин);

– положення цивільного законодавства, що стосуються спадкування у сфері IT-відносин. До них варто відносити: складання заповіту на продукти IT-відносин і його виконання; поділ успадкованих прав на продукти IT між кількома спадкоємцями; перехід прав на продукти IT за спадковим договором; спадкування інтелектуальної власності на продукти IT, авторських прав на них тощо;

– положення сімейного законодавства, що стосуються, зокрема: прав подружжя на продукти IT; поділу спільної сумісної власності подружжя на продукти IT; встановлення права власності на продукти IT за шлюбним договором; захисту прав неповнолітніх членів сім'ї у IT-відносинах [7, с. 26-27].

Варто зауважити, що поняття «концепт» у даному випадку вживається, як необхідність переосмислення акцентів загальновизнаних критеріїв поділу права на галузі.

О. Сімонова підходить до даного питання з нормативістської точки зору, тобто виокремлює ІТ-право, як нову галузь. До цього ж, вона зазначає, що дані відносини є глобальними, тому їх регулювання не можна спирати лише на національне законодавство. Великого значення у даному випадку набуває іноземна практика, особливо англо-американської правової системи, яка вводить нові конструкції, не властиві класичному праву Європи, зокрема України. Прецеденти виникають і в інших правових системах країн, які провадять передову політику розвитку ІТ-технологій [8, с. 58].

Незважаючи на розбіжності в поглядах науковців щодо визначення статусу ІТ-права, можна стверджувати про важливість формування у юриста в сфері інформаційних технологій знань ІТ-законодавства. При цьому вони повинні включати в себе норми не тільки національного, а й іноземного законодавства у сфері цивільного права.

Інший аспект діяльності ІТ-юриста проявляється в обізнаності технічної частини. Тобто знання основ програмного забезпечення, безпеки, загальної термінології тощо. При цьому особливу увагу варто приділяти знанню іноземної мови. Доцільно зауважити також позицію члена ради директорів Berkeley Law Society С. Овчаренко, який зазначає, що для роботи юриста в сфері інформаційних технологій потрібні лише поверхневі знання програмування. Це допоможе йому розуміти проблеми, з якими зіштовхнуться їх клієнти та знайти дієві шляхи їхнього вирішення [9].

Одним із головних напрямів діяльності ІТ-юриста є управління ризиками, пов'язаними із використанням цифрових технологій. Це, зокрема, впровадження нових систем захисту від кібератак; нововведення у захисті від порушень авторських прав та захисті персональних даних тощо. Для того, щоб правильно оцінити правові ризики впровадження цифрових технологій потрібно проаналізувати всі технічні та організаційні аспекти. Тобто потрібно провести детальний аналіз документації даного проекту, з метою виявлення усіх проблемних питань, які пов'язані із невідповідністю законодавства, що в майбутньому, у разі їхнього неусунення, можуть призвести до порушення прав людини.

З цього випливає, що ІТ-юрист, здійснюючи функцію оцінки ризиків, повинен вирішувати такі питання, як:

– підготовка матеріалів, пов'язаних з договірними відносинами, а також самих договорів;

– представлення та захист інтересів клієнта при взаємодії з різними структурами;

– складання експертних висновків, довідок та інших документів, пов'язаних з ІТ-сферою;

– захист права власності, прав і свобод;

– аналіз і оцінка нормативно-правових актів, що мають відношення до інформаційного права;

– консультування підприємств у частині рішення бізнес-задач, пов'язаних з інформаційними технологіями [10].

Висновки. Отже, розглядаючи тенденцію цифровізації суспільства та розвитку на основі цього ІТ-компаній, потрібно говорити про утворення серед правників нового напрямку роботи – ІТ-юриспруденції як наукової та практичної сфери діяльності інтердисциплінарного характеру.

Акцентується увага на тому, що ІТ-юрист є не вузькоспеціалізованим фахівцем, а має поєднувати знання та навички абсолютно різного спрямування. Так, зважаючи на екстериторіальність інформаційного простору, ІТ-юрист має досконало володіти методологією правової компаративістики, знати щонайменше національне законодавство, основи законодавства держав, з якими через інформаційну комунікацію пов'язана його діяльність та міжнародне право у відповідній сфері.

Констатовано, що, крім власне ІТ-права, ІТ-юрист повинен мати широкі знання з різних галузей та інститутів права. Вони охоплюють щонайменше цивільне право, право інтелектуальної власності, контрактне, сімейне, спадкове право тощо.

До інших обов'язкових компетентностей ІТ-юриста можна віднести управління ризиками, пов'язаними із використанням цифрових технологій. Це, зокрема, впровадження нових систем захисту від кібератак; нововведення у захисті від порушень авторських прав та захисті персональних даних тощо. Крім того, сфера спеціальних знань ІТ-юриста може бути розширена за рахунок основ програмування, архітектури комп'ютерної техніки, іноземних мов.

Можна зробити висновок, що таке ускладнення базових вимог до hard- та soft-skills ІТ-юриста потребує комплексного підходу, що вимагає створення в університетах окремої спеціалізації відповідного спрямування, а також поглиблення у здобувачів освіти знань та практичних навичок за рахунок розвитку юридичних клінік та лабораторій ІТ-права у колаборації з фахівцями технічних спеціальностей.

Список використаних джерел:

1. Lloyd Ian J., Information Technology Law. 6th edn. OUP, 2011.
2. Murray A. Information Technology Law: The Law and Society. 3rd edn. OUP, 2016.
3. Rowland D., Kohl U., Charlesworth A. Information Technology Law. 5th edn. Routledge, 2016.
4. Fell J. and others. It Law: An Iseb Foundation. BCS, 2007.
5. Internet World Stats. *www.internetworldstats.com*. URL: www.internetworldstats.com/europa2.htm.
6. У Мінцифрі розповіли, скільки IT-компаній працюють в Україні. *https://tech.liga.net*. URL: https://tech.liga.net/ua/ukraine/novosti/v-mintsifre-rasskazali-skolko-it-kompaniy-rabotayut-v-ukraine.
7. Харитонов Є., Харитонова О. IT-право у системі права України. *Право України*. 2018. №18. С. 26-27.
8. Сімон. О. IT-право з позиції теорії та практики, підходи до вивчення і викладення. *Право України*. 2018. № 1. С. 58–63.
9. Хто такий IT-юрист? *https://jurliga.ligazakon.net*. URL: https://jurliga.ligazakon.net/intervyu/188306_khto-takiy-t-yurist.
10. Юрист в сфері IT. Хто він? Професійна компетенція IT-юриста. *Busaness Consulting Academy*. 2021. URL: www.bca.education/yurist-v-sferi-it-hto-vin-profesiyna-kompetentsiya-it-yurista/.